

بِسْمِ اللَّهِ
الرَّحْمَنِ
الرَّحِيمِ

آموزه‌های
حقوق جزای عمومی

مؤلف: دکتر بهداد کامفر

انتشارات چتر دانش

مقدمه مؤلف

پیشانی عفو تو را پُر چین نسازد جرم ما
آینه کی بر هم خورد از زشتی تمثال‌ها^۱

خداوند قادر را شاکرم که این کمینه را مجالی ارزانی داشت تا اند. بهره خود از دریای بی‌کران حقوق را در قالب این مجلد در اختیاران حقوقدانان گرامی و ره‌پویان طریق انصاف و دادورزی قرار دهد. بی‌ترید، این کتاب بیش و پیش از هر چیز وامدار اند. شه‌بزرگانی - اعم از متقدمین و متأخرین - است که با کلام و قلم‌شان عرصه را بر مشتاقانی چون این حقیر هموار ساخته تا به مدد قلمفرسایی و کوشش ایشان، دستاوردی - هرچند ناچیز - را مہیای عرضه نمایم. کتاب حاضر که به بررسی مباحث حقوق جزای عمومی می‌پردازد، در پنج بخش - کلیات، جرایم، مجازات‌ها، مسئولیت کیفری و ادله اثبات دعوا - گردآوری شده است حاصل اند. مطالعاتی است که به فراخور سال‌های یادگیری در کسوت دانشجوی و معلم، به دست آمده و سعی بر آن بوده تا با حفظ ایجاز در سخن، تمامی مطالب ضروری برای آمادگی در آزمون‌های کشوری و پاسخ به پرسش‌هایی که گاه در عرصه عملی برای قضات، وکلا و حقوقدانان گرامی ایجاد می‌شود، در حدّ فهم و دانش نگارنده در آن بیان شود.

در معرفی اجمالی این کتاب برای خوانندگان گرامی، بایستی به چند مطلب اشاره نمود: نخست، این اثر نه بر مبنای چارچوب دانشگاهی و سرفصل مصوّب وزارت علوم، بلکه بر مبنای فصول قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ گرد آمده و از اینرو، از پرداختن به مباحثی نظیر تاریخ تحولات حقوق کیفری، که در آثار گران سنگ اساتید حقوق آمده، احتراز شده است و در مقابل، به بیان مباحثی پرداخته شده که در کتب موجود سخنی از آنها به میان نیامده یا کمتر از آن بحث شده است. (نظیر قلمرو مکانی قوانین کیفری یا ادله اثبات دعوا) دوم، روزآمد بودن، از مهم ترین ویژگی‌های کتاب حاضر است و تمام سعی نگارنده بر اینست تا با بیان آخرین آرای وحدت رویه صادره از هیأت عمومی دیوان عالی کشور و آخرین نظریات مشورتی اداره حقوقی قوه قضاییه خوانندگان گرامی را از آخرین تحولات نظام حقوقی و نظر غالب مفسرین و صاحب نظرات آگاه سازد. از سوی دیگر تلاش شده است تا در همه موارد مستند قانونی عیناً قید شود تا خوانندگان گرامی را از مراجعه همزمان به متن قانون بی‌نیاز سازد. بدیهی است، افراط در این روش برآیندی جز حجیم تر شدن بی دلیل کتاب نداشته و از اینرو در مواردی که نیاز ضروری به انعکاس ماده قانونی در کتاب نبوده، در پاورقی به مواد مربوطه استناد شده است.

سوم، حقوق به عنوان یکی از شاخه‌های علوم انسانی، عرصه بروز نظران گوناگون است، ولیکن تمام سعی نگارنده بر آن بوده است تا با حفظ امانت نسبت به نظر سایر نویسندگان و صاحب نظران در پاورقی - اعم از نظرات موافق، مخالف و ارشادی- از ورود به موارد اختلافی - به ویژه نسبت به موضوعات کم اهمیت- اجتناب نموده و در بیان نظرات موجود، تا حد امکان بر متن قانون پای بند بماند و در صورت نیاز به تفسیر و بهره گیری از عقیده سایرین، نظر مشهور را ملاک قرار داده و از پرداختن به نظرات شاذ پرهیز نماید.

چهارم، در خاتمه کتاب به سوالات آزمون‌های سنوات گذشته اشاره شده است که این اتفاق، هرچند شاید ظاهر کتاب را از رسالت آموزشی آن و سیاق کتب دانشگاهی دور سازد، اما به عقیده نگارنده سنجش تکمله‌ی آموزش است و درج این سوالات سنجه بهتری برای فراگیری مطالب کتاب است. خاصه آنکه غالب خوانندگان این کتب، هدفی جز یادگیری محض را در سر دارند و در صدد کامیابی در آزمون‌های کشوری - اعم از دکترا، ارشد، قضاوت، وکالت، سردفتری و... - هستند و بیان سوالات آزمون‌ها به همراه توضیح تفصیلی همه گزینه‌ها، درک بهتر مطالب کتاب را آسان تر ساخته و از سوی دیگر از تحمیل هزینه‌های گزاف بابت خرید کتب تست، جلوگیری می‌نماید.

در پایان بر خود فرض می‌دانم از همراهی دوست و برادر بزرگوار، جناب آقای فرزاد دانشور، مدیریت محترم مجموعه معظّم چتر دانش که بستر نشر این کتاب را مهیا ساخته و همچون همیشه بنده را در اهداف خویش یاری رسان بوده‌اند. کمال قدردانی را داشته باشم و بر خویش می‌بالم که از شروع به فعالیت این مجموعه - به‌عنوان یکی از مؤثرترین مجموعه‌های آموزش عالی در نظام حقوقی کشور- نقشی، ولو جزئی در آموزش و تعلیم حقوقدانان کشور داشته‌ام.

با آرزوی توفیق

بهداد کامفر

تیر ماه ۱۳۹۸ خورشیدی

مایه مسرت است که اگر حقوق‌دانان گرامی نقدی بر نوشته حاضر داشته باشند از طریق ایمیل یا آدرس اینستاگرام زیر به نگارنده اعلام نمایند.

ایمیل: behdad.kamfar@yahoo.com

اینستاگرام: [@behdad.kamfar](https://www.instagram.com/behdad.kamfar)

۱۸	بخش نخست: کلیات
۱۹	فصل نخست: قلمرو مکانی قوانین کیفری
۱۹	مبحث نخست: اصل صلاحیت سرزمینی
۲۰	بند دوم- جرایم در حکم جرم ارتكابی در ایران
۲۱	بند سوم- استثنائات اصل صلاحیت سرزمینی
۲۴	مبحث دوم: اصل صلاحیت شخصی
۲۵	بند نخست- شرایط اجرای اصل صلاحیت شخصی
۲۸	بند دوم- دادگاه صالح در رسیدگی به جرایم مشمول اصل صلاحیت شخصی
۲۸	مبحث سوم: اصل صلاحیت واقعی
۲۹	بند نخست- جرایم مشمول اصل صلاحیت واقعی
۳۱	بند دوم- تفاوت‌های اصل صلاحیت واقعی با اصل صلاحیت شخصی
۳۲	مبحث چهارم: اصل صلاحیت جهانی
۳۴	مبحث پنجم: اصل صلاحیت مبتنی بر خدمت
۳۴	مبحث ششم: اصول حاکم بر تعیین صلاحیت در جرایم رایانه‌ای
۳۴	بند نخست- اصل صلاحیت سرزمینی
۳۵	بند دوم- اصل صلاحیت شخصی
۳۵	بند سوم- اصل صلاحیت واقعی
۳۶	بند چهارم- اصل صلاحیت جهانی
۳۷	مبحث هفتم: مقررات حاکم بر استرداد مجرمین
۳۹	فصل دوم: قلمرو زمانی قوانین کیفری
۳۹	مبحث نخست: قوانین ماهوی
۴۰	بند نخست- استثنائات اصل عطف بامسبق نشدن قوانین جزایی
۴۳	بند دوم- مصادیق قانون خفیف
۴۶	بند سوم- تخطی از اصل: اجرای مجازات شدیدتر
۴۹	مبحث دوم: قوانین شکلی
۵۱	فصل سوم: مجازات‌های اصلی
۵۱	مبحث نخست: مجازات‌های غیرتعزیری

۵۱ بند نخست - حدود
۵۳ بند دوم - قصاص
۵۵ بند سوم - دیات
۵۸ مبحث دوم: مجازات‌های تعزیری
۵۸ بند نخست - مفهوم تعزیر
۶۱ بند دوم - درجه بندی مجازات‌های تعزیری
۶۵ بند سوم: مجازات‌های تعزیری اشخاص حقوقی
۶۷ بند چهارم: مجازات‌های تعزیری نوجوانان

بخش دوم: جرایم ۷۲

۷۳ فصل نخست: پدیده مجرمانه
۷۴ مبحث نخست: عنصر قانونی
۷۴ بند نخست - مفهوم اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها
۷۶ بند دوم: آثار اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها
۷۷ بند سوم: استثنائات اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها
۷۸ مبحث دوم: عنصر مادی
۷۸ بند اول - جلوه‌های تحقق عنصر مادی
۸۰ بند دوم - دسته بندی جرایم از نظر عنصر مادی
۸۶ مبحث سوم: عنصر معنوی
۸۶ بند نخست - عنصر معنوی در جرایم عمدی
۸۸ بند دوم - عنصر معنوی در جرایم غیر عمدی
۹۰ فصل دوم: روند شکل گیری جرم
۹۰ مبحث نخست: شرایط تحقق شروع به جرم
۹۱ بند اول - شروع به عملیات اجرایی
۹۲ بند دوم - قطع عمل به دلایل غیر ارادی
۹۳ مبحث دوم: مجازات شروع به جرم
۹۶ مبحث سوم: جرایم در حکم شروع به جرم
۹۶ بند اول - جرم محال

۹۷.....	بند دوم- جرم عقیم.....
۹۹.....	فصل سوم: نقش اشخاص در شکل گیری جرم.....
۹۹.....	مبحث نخست: مباشر.....
۱۰۰.....	مبحث دوم: سبب.....
۱۰۱.....	بند اول: جمع سبب و مباشر.....
۱۰۲.....	بند دوم: جمع اسباب.....
۱۰۴.....	مبحث سوم: شرکت در جرم.....
۱۰۴.....	بند اول- شرایط تحقق شرکت در جرم.....
۱۰۸.....	بند دوم- مجازات شرکت در جرم.....
۱۱۱.....	مبحث چهارم: معاونت در جرم.....
۱۱۲.....	بند اول- شرایط تحقق معاونت در جرم.....
۱۱۷.....	بند دوم- مجازات معاونت در جرم.....
۱۲۱.....	مبحث پنجم: سردستگی.....

بخش سوم: مسئولیت کیفری..... ۱۲۵

۱۲۵.....	فصل نخست- کلیات.....
۱۲۵.....	مبحث نخست: شرایط تحقق مسئولیت کیفری.....
۱۲۶.....	مبحث دوم: شخصی بودن مسئولیت کیفری.....
۱۲۶.....	بند نخست- مسئولیت شخص ثالث بر مبنای قانون.....
۱۲۷.....	بند دوم- مسئولیت شخص ثالث بر مبنای تقصیر.....
۱۲۸.....	مبحث سوم: مسئولیت کیفری اشخاص حقیقی.....
۱۲۹.....	بند اول- شرایط تحقق مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی.....
۱۳۱.....	بند دوم- تغییر وضعیت شخص حقوقی.....
۱۳۳.....	فصل دوم: موانع شخصی مسئولیت کیفری.....
۱۳۳.....	مبحث نخست: صغر (کودکی).....
۱۳۴.....	بند نخست- جبران ضرر و زیان.....
۱۳۴.....	بند دوم- پرداخت دیه.....
۱۳۴.....	بند سوم- اقدامات تأمینی و تربیتی.....

۱۳۶	مبحث دوم: جنون
۱۳۷	بند نخست- جبران ضرر و زیان
۱۳۸	بند دوم- پرداخت دیه
۱۳۸	بند سوم- اقدامات تأمینی و تربیتی
۱۴۳	مبحث سوم: اکراه
۱۴۳	بند اول- شرایط تحقق اکراه
۱۴۵	بند دوم- تفاوت اکراه با اجبار
۱۴۹	بند سوم- مجازات اکراه کننده
۱۵۰	مبحث چهارم: جهل و اشتباه
۱۵۱	بند نخست- جهل حکمی
۱۵۲	بند دوم- جهل موضوعی
۱۵۴	مبحث پنجم: مستی و بی ارادگی
۱۵۵	مبحث ششم: خواب و بیهوشی
۱۵۷	فصل سوم: موانع عینی مسئولیت کیفری
۱۵۸	مبحث نخست: اضطرار
۱۵۹	بند اول- شرایط تحقق اضطرار
۱۶۲	بند دوم- تفاوت اضطرار با قاعده احسان
۱۶۳	مبحث دوم: دفاع مشروع
۱۶۳	بند نخست- شرایط تحقق دفاع مشروع
۱۶۶	بند دوم- موضوع دفاع مشروع
۱۶۸	بند سوم- مسئولیت مدنی در دفاع مشروع
۱۶۹	بند چهارم- تفاوت دفاع مشروع با اضطرار
۱۶۹	مبحث سوم: امر آمر قانونی
۱۷۰	بند نخست- حکم قانون
۱۷۰	بند دوم- اجازه قانون
۱۷۱	بند سوم- اجرای قانون اهمّ
۱۷۲	بند چهارم- امر آمر قانونی
۱۷۴	مبحث چهارم: رضایت

- بند اول- اقدامات تأدیبی..... ۱۷۴
- بند دوم- عملیات ورزشی..... ۱۷۵
- بند سوم- عملیات پزشکی ۱۷۶
- مبحث پنجم: امر به معروف و نهی از منکر..... ۱۸۱

بخش چهارم: مجازات‌ها..... ۱۸۳

- فصل نخست: انواع مجازات‌ها..... ۱۸۴
- مبحث نخست: مجازات‌های تکمیلی ۱۸۴
- بند اول- شرایط تعیین مجازات‌های تکمیلی..... ۱۸۴
- بند دوم- انواع مجازات‌های تکمیلی..... ۱۸۷
- بند سوم- مدت مجازات‌های تکمیلی..... ۱۹۰
- بند چهارم- مجازات‌های تکمیلی محکومان نظامی..... ۱۹۲
- مبحث دوم: مجازات‌های تبعی..... ۱۹۳
- بند اول- تفاوت مجازات‌های تبعی و تکمیلی..... ۱۹۳
- بند دوم- موارد محرومیت از حقوق اجتماعی..... ۱۹۴
- بند سوم- حقوق اجتماعی مقرر در قانون..... ۱۹۷
- فصل دوم: نهادهای ارفاقی تعیین مجازات ۲۰۰
- مبحث نخست: تخفیف مجازات..... ۲۰۱
- بند اول- مفهوم تخفیف..... ۲۰۱
- بند دوم- حدود اختیارات دادگاه در تخفیف مجازات..... ۲۰۵
- بند سوم- جرایم غیرقابل تخفیف..... ۲۰۸
- بند چهارم- وجود جهات تخفیف..... ۲۱۰
- مبحث دوم: معافیت از کیفر..... ۲۱۲
- بند اول- شرایط صدور حکم به معافیت از کیفر..... ۲۱۲
- بند دوم- تفاوت معافیت از کیفر با تخفیف..... ۲۱۵
- مبحث سوم: قرار تعویق صدور حکم..... ۲۱۵
- بند اول- شرایط صدور قرار تعویق صدور حکم..... ۲۱۶
- بند دوم- انواع تعویق..... ۲۱۸

بند سوم- لغو قرار تعویق.....	۲۲۱
بند چهارم- صدور حکم معافیت از کیفر.....	۲۲۳
مبحث چهارم: قرار تعلیق اجرای مجازات.....	۲۲۴
بند اول- شرایط صدور قرار تعلیق اجرای مجازات.....	۲۲۵
بند دوم- جرایم غیرقابل تعلیق.....	۲۲۶
بند سوم- زمان صدور قرار تعلیق اجرای مجازات.....	۲۳۲
بند چهارم- انواع تعلیق مجازات.....	۲۳۳
بند پنجم- آثار تعلیق مجازات.....	۲۳۳
بند ششم- لغو قرار تعلیق اجرای مجازات.....	۲۳۵
بند هفتم- مقایسه قرار تعلیق اجرای مجازات با قرار تعلیق تعقیب.....	۲۴۰
مبحث پنجم: حکم آزادی مشروط.....	۲۴۲
بند نخست- شرایط صدور حکم آزادی مشروط.....	۲۴۳
بند دوم- مدت آزادی مشروط.....	۲۴۸
بند سوم- لغو حکم آزادی مشروط.....	۲۵۰
بند چهارم- تفاوت آزادی مشروط با تعلیق مجازات.....	۲۵۱
مبحث ششم: نظام نیمه آزادی.....	۲۵۴
بند نخست- مفهوم نظام نیمه آزادی.....	۲۵۴
بند دوم- شرایط صدور حکم نظام نیمه آزادی.....	۲۵۹
مبحث هفتم: آزادی تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی.....	۲۶۱
بند نخست- شرایط آزادی تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی.....	۲۶۲
بند دوم- تفاوت‌های آزادی مشروط با آزادی تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی.....	۲۶۴
مبحث هشتم: مجازات‌های جایگزین حبس.....	۲۶۵
بند نخست- انواع مجازات‌های جایگزین حبس.....	۲۶۶
بند دوم- شرایط تعیین مجازات‌های جایگزین حبس.....	۲۶۹
بند سوم- اقسام مجازات‌های جایگزین حبس.....	۲۷۳
بند سوم- مجازات‌های تبعی و تکمیلی در مجازات‌های جایگزین حبس.....	۲۷۹
بند چهارم- تغییر مجازات‌های جایگزین حبس.....	۲۸۰
بند پنجم- نحوه تعیین مجازات‌های جایگزین حبس.....	۲۸۳

۲۸۵	فصل سوم: علل سقوط مجازات
۲۸۵	مبحث نخست: عفو
۲۸۵	بند نخست- تفاوت‌های میان عفو عام و خاص
۲۸۷	بند دوم- تشریفات عفو خاص
۲۸۹	مبحث دوم: نسخ قانون جزا
۲۸۹	مبحث سوم: گذشت شاکی یا مدعی خصوصی در جرایم قابل گذشت
۲۹۰	بند نخست- مفهوم جرایم قابل گذشت
۲۹۱	بند دوم- شرایط گذشت شاکی یا مدعی خصوصی
۲۹۴	مبحث چهارم: مرور زمان
۲۹۴	بند نخست- اقسام مرور زمان
۳۰۱	بند دوم- قطع و تعلیق مرور زمان
۳۰۳	بند سوم- مستثنیات مرور زمان
۳۰۵	مبحث پنجم: توبه در موارد مقرر در قانون
۳۰۵	بند نخست- توبه در جرایم حدی
۳۰۶	بند دوم- توبه در جرایم تعزیری
۳۰۸	بند سوم- توبه از منظر قواعد شکلی
۳۱۰	مبحث ششم: قاعده درء
۳۱۲	فصل چهارم: تشدید مجازات
۳۱۲	مبحث نخست: تعدد جرم
۳۱۳	بند نخست- تعدد معنوی (اعتباری)
۳۱۴	بند دوم- تعدد مادی (واقعی)
۳۲۰	بند سوم- تعدد جرایم غیر تعزیری
۳۳۱	مبحث دوم: تکرار جرم
۳۳۲	بند نخست- شرایط تحقق تکرار جرم
۳۳۴	بند دوم- مجازات تکرار جرم
۳۳۸	بند سوم- تکرار جرایم حدی

بخش پنجم: ادله اثبات دعوا ۳۴۰

- ۳۴۱ فصل نخست: ادله عمومی
- ۳۴۱ مبحث اول: علم قاضی
- ۳۴۲ بند اول - جایگاه علم قاضی
- ۳۴۳ بند دوم - شرایط علم قاضی
- ۳۴۴ مبحث دوم: اقرار
- ۳۴۴ بند نخست - جایگاه اقرار
- ۳۴۵ بند دوم - شرایط اقرار
- ۳۴۸ بند سوم - انکار پس از اقرار
- ۳۴۸ مبحث سوم: شهادت
- ۳۴۹ بند نخست - شرایط شهادت شرعی
- ۳۵۴ بند دوم - جرح و تعدیل شهود
- ۳۵۶ بند سوم - رجوع از شهادت
- ۳۵۶ مبحث چهارم: سوگند
- ۳۵۷ بند نخست - شرایط سوگند
- ۳۵۹ بند دوم - رجوع از سوگند
- ۳۶۰ فصل دوم: ادله اثبات اختصاصی جنایات
- ۳۶۰ مبحث نخست: لوث
- ۳۶۰ بند نخست - ظن قاضی
- ۳۶۱ بند دوم - قراین و آمارات متعارف
- ۳۶۲ مبحث دوم: کاربرد قسامه
- ۳۶۲ بند نخست - جنایات بر نفس
- ۳۶۳ بند دوم - جنایت بر اعضا و منافع
- ۳۶۵ مبحث سوم: تشریفات قسامه
- ۳۶۵ بند نخست - نصاب قسامه در جنایت بر نفس
- ۳۶۷ بند دوم - نصاب قسامه جنایت بر اعضا و منافع
- ۳۶۹ مبحث چهارم: نحوه اجرای قسامه

۳۶۹	بند نخست- ردّ قسامه به متهم
۳۷۰	بند دوم- عدم ردّ قسامه به متهم
۳۷۱	مبحث پنجم: مشاکت در جنایت
۳۷۱	بند نخست- تحقیق لوث علیه شرکا
۳۷۲	بند دوم- تردید در تحقیق لوث در مورد مقتول واحد

پرسش‌های برگزیده آزمون‌های سراسری ۳۷۵

۳۷۵	بخش نخست: کلیات
۳۷۵	پرسش‌های چهارگزینه‌ای فصل نخست- «قلمرو مکانی»
۳۷۹	پاسخنامه فصل نخست- «قلمرو مکانی»
۳۸۳	پرسش‌های چهارگزینه‌ای
۳۸۳	فصل دوم- «قلمرو زمانی قوانین کیفری»
۳۸۶	پاسخنامه فصل دوم- «قلمرو زمانی قوانین کیفری»
۳۸۹	پرسش‌های چهارگزینه‌ای
۳۸۹	فصل سوم- «انواع مجازات‌ها»
۳۹۹	پاسخنامه فصل سوم- «مجازات‌ها»
۴۱۰	بخش دوم: جرایم
۴۱۰	پرسش‌های چهارگزینه‌ای فصل نخست- «پدیده مجرمانه»
۴۲۳	پاسخنامه فصل نخست- «پدیده مجرمانه»
۴۳۴	پرسش‌های چهارگزینه‌ای
۴۳۴	فصل دوم- «روند شکل‌گیری جرم»
۴۴۲	پاسخنامه فصل دوم- «روند شکل‌گیری جرم»
۴۴۹	پرسش‌های چهارگزینه‌ای
۴۴۹	فصل سوم- «نقش افراد در ارتکاب جرم»
۴۶۹	پاسخنامه فصل سوم- «نقش افراد در ارتکاب جرم»
۴۸۵	بخش سوم- مسئولیت کیفری
۴۸۵	پرسش‌های چهارگزینه‌ای فصل نخست- «کلیات»
۴۸۹	پاسخنامه فصل نخست- «کلیات»

۴۹۳	پرسش‌های چهار گزینه‌ای
۴۹۳	فصل دوم- «موانع شخصی مسئولیت کیفری»
۵۰۴	پاسخنامه فصل دوم- «موانع شخصی مسئولیت کیفری»
۵۱۳	پرسش‌های چهار گزینه‌ای
۵۱۳	فصل سوم- «موانع عینی مسئولیت کیفری»
۵۲۱	پاسخنامه فصل سوم- «موانع عینی مسئولیت کیفری»
۵۲۷	بخش چهارم: مجازات‌ها
۵۲۷	پرسش‌های چهار گزینه‌ای فصل نخست- «انواع مجازات‌ها»
۵۲۷	مبحث نخست- «مجازات تکمیلی و تبعی»
۵۳۵	پاسخنامه مبحث «مجازات تکمیلی»
۵۴۱	الف) پرسش‌های چهار گزینه‌ای مبحث «تخفیف مجازات و معافیت از کیفر»
۵۴۷	پاسخنامه مبحث «تخفیف و معافیت از کیفر»
۵۵۲	ب) «قرار تعویق صدور حکم و تعلیق اجرای مجازات»
۵۵۹	پاسخنامه مبحث «تعویق صدور حکم تعلیق اجرای مجازات»
۵۶۴	پ) «نظام نیمه آزادی، آزادی مشروط و نظارت الکترونیکی»
۵۶۹	پاسخنامه مبحث «نظام نیمه آزادی، آزادی مشروط و نظارت الکترونیکی»
۵۷۳	ت) پرسش‌های چهار گزینه‌ای مبحث «جایگزین‌های حبس»
۵۸۰	پاسخنامه مبحث «جایگزین‌های حبس»
۵۸۶	ث) پرسش‌های چهار گزینه‌ای فصل سوم- «سقوط مجازات»
۵۹۵	پاسخنامه فصل سوم- «سقوط مجازات»
۶۰۲	ج) پرسش‌های چهار گزینه‌ای فصل چهارم- «تعّد و تکرار»
۶۱۹	پاسخنامه فصل چهارم- «تعّد و تکرار»
۶۳۱	پرسش‌های چهار گزینه‌ای
۶۳۱	بخش پنجم- «ادله اثبات دعوا»
۶۳۵	پاسخنامه فصل پنجم- «ادله اثبات دعوا»

منابع ۶۳۸

تارنماها ۶۴۳

مقدمه

حقوق کیفری در یک طبقه‌بندی بندی کلی به دو دسته ماهوی (قانون مجازات اسلامی) و شکلی (آیین دادرسی کیفری) تقسیم می‌شود، حقوق کیفری ماهوی که از آن تحت عنوان «حقوق جزا» یاد می‌شود به بررسی جرایم، مجازات‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی و مسئولیت کیفری اشخاص می‌پردازد و همان‌گونه که در م.ا.ق.م.ا نیز آمده است: «قانون مجازات اسلامی مشتمل بر جرایم و مجازات‌های حدود، قصاص، دیات و تعزیرات، اقدامات تأمینی و تربیتی، شرایط و موانع مسئولیت کیفری و قواعد حاکم بر آنها است.» اما شاخه دیگر یعنی حقوق کیفری شکلی، به بررسی نحوه رسیدگی به جرایم در مراجع صالح پرداخته و بیانگر قواعد حاکم بر تشکیلات قضایی، صلاحیت مراجع و شیوه دادرسی است.^۱ حقوق جزا خود به دو دسته حقوق جزای عمومی و اختصاصی تقسیم می‌شود، در حقوق جزای عمومی به بررسی قواعد و مشترک حاکم بر کلیه جرایم و مجازات‌ها پرداخته می‌شود و در حقوق جزای اختصاصی هریک از جرایم و مجازات آن به طور جداگانه مورد بررسی قرار می‌گیرد. برای مثال بررسی عناصر متشکله کلیه جرایم مربوط به حقوق جزای عمومی است اما بررسی عناصر متشکله جرم سرقت مربوط به حوزه حقوق جزای اختصاصی است. کتاب حاضر که به بررسی شاخه نخست یعنی حقوق جزای عمومی می‌پردازد، با توجه به مواد عمومی قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ (مواد ۱ تا ۱۱۶ م.ا.ق.م.ا) در پنج بخش و به شکل زیر تنظیم شده است:

۱- مطابق م.ا.ق.ا.د.ک مصوب ۱۳۹۲: «آیین دادرسی کیفری مجموعه مقررات و قواعدی است که برای کشف جرم، تعقیب متهم، تحقیقات مقدماتی، میانجیگری، صلح میان طرفین، نحوه رسیدگی، صدور رأی، طرق اعتراض به آراء، اجرای آراء، تعیین وظایف و اختیارات مقامات قضایی و ضابطان دادگستری و رعایت حقوق متهم، بزه دیده و جامعه وضع می‌شود.»

بخش نخست: کلیات

بخش دوم: جرایم

بخش سوم: مسئولیت کیفری

بخش چهارم: مجازات‌ها

بخش پنجم: ادله اثبات دعوا

ناگفته نماند، بخش پایانی کتاب یعنی ادله اثبات دعوا، مربوط به حوزه حقوق شکلی است، ولیکن با توجه به آنکه قانون‌گذار در مواد عمومی قانون مجازات اسلامی (مواد ۱۶۰ تا ۲۱۴ ق.م.ا) به بیان آن پرداخته است، بخش پایانی این کتاب به این بحث، اختصاص یافته است.

بخش نخست: کلیات

تمام نظام‌های قانونگذار همواره سعی بر گسترش سیطره خود بر رسیدگی به جرایم و مجازات مرتکبین داشته و بسیار اتفاق می‌افتد که در رابطه با جرم ارتكابی چند کشور، مراجع قضایی خود را صالح به رسیدگی می‌دانند، یا در بسیاری موارد پیش می‌آید که قانونگذار به فراخور وضع موجود، رفتارهای جدیدی را جرم انگاری نموده یا متقابلاً وصف مجرمانه را از رفتاری که سابقاً جرم بوده است، می‌زداید، بدیهی است سخن از جرم و مجازات نسبت به رفتاری که مراجع قضایی داخلی اساساً صلاحیت رسیدگی به آن را نداشته و یا در گذر زمان نسخ شده اند، فاقد موضوعیت است و به همین جهت، باید پیش از ورود به مباحث اصلی حقوق جزای عمومی، قواعد حاکم بر تعیین قلمرو مکانی و زمانی قوانین کیفری را مورد بررسی قرار داد. به اقتضای همین امر، بخش نخست کتاب در رابطه با کلیات حقوق جزا و در سه فصل زیر تقسیم شده است.

فصل نخست: قلمرو مکانی حقوق کیفری

فصل دوم: قلمرو زمانی حقوق کیفری

فصل سوم: دسته‌بندی مجازات‌ها^۱

۱- بحث تفصیلی پیرامون مجازات‌ها به بخش چهارم کتاب واگذار شده است، ولیکن با توجه به تغییرات چشمگیری که در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ «به ویژه در رابطه با درجه بندی تعزیرات» در این زمینه صورت گرفته است، در بخش نخست کتاب به بیان کلیاتی راجع به اقسام مجازات‌ها پرداخته شده که فهم بهتر مطالب را در بخش‌های بعدی آسان تر می‌نماید.

فصل نخست: قلمرو مکانی قوانین کیفری

یکی از مسائل مهم در حوزه حقوق کیفری، تعیین قانون حاکم در مواردی است که در رابطه با جرم ارتكابی چند کشور محاکم خود را صالح به رسیدگی می‌دانند، برای مثال در فرض قتل یک عراقی از سوی یک فرانسوی در ایران، دولت ایران به دلیل محل ارتكاب جرم و دولت‌های فرانسه و عراق به دلیل تابعیت بزه‌کار و بزه دیده محاکم خود را صالح به رسیدگی می‌دانند. اصول حاکم بر تعیین قلمرو مکانی قوانین کیفری که در مواد ۳ تا ۹ ق.م.ا به بیان آن پرداخته شده است، در ارتباط با همین مسئله است که ذیلاً به توضیح آن می‌پردازیم:

مبحث نخست: اصل صلاحیت سرزمینی

در میان اصول حاکم بر تعیین صلاحیت، این اصل از مهم ترین جایگاه برخوردار است و دولتی که جرم در قلمرو آن به وقوع پیوسته است، بر سایر دولت‌ها تقدّم دارد، بدین ترتیب در فرض فوق - یعنی قتل یک عراقی از سوی یک فرانسوی در قلمرو ایران - مراجع قضایی ایران به دلیل محل ارتكاب جرم، صالح به رسیدگی خواهند بود. مطابق م ۳ ق.م.ا: «قوانین جزایی ایران درباره کلیه اشخاصی که در قلمرو حاکمیت زمینی، دریایی و هوایی جمهوری اسلامی ایران مرتکب جرم شوند اعمال می‌شود مگر آنکه به موجب قانون ترتیب دیگری مقرر شده باشد.»

بند نخست - مفهوم «سرزمین»

با توجّه به اصل صلاحیت سرزمینی، کلیه جرایم ارتكابی در قلمرو جمهوری اسلامی، در صلاحیت مراجع قضایی ایران هستند. اما نکته ای که باید به آن توجّه نمود آنست که قلمرو حاکمیتی ایران، محدود به حیطة زمینی، دریایی و هوایی نبوده و کشتی‌ها و هواپیماهای تحت پرچم ایران نیز به عنوان جزئی از قلمرو آن به شمار می‌رود. برای مثال اگر یک آلمانی در هواپیمای تحت پرچم ایران که بر فراز آب‌های روسیه در حال پرواز است یک عراقی را به قتل برساند، محاکم

ایران به جرم وی رسیدگی می‌نمایند. به طور کلی می‌توان گفت که قلمرو حاکمیت یک کشور علاوه بر خاک و فضای بالا و زیر آن، شامل آبهای ساحلی، سرزمین‌های اِشغالی، سرزمین‌های تحت سرپرستی، کشتی‌ها، هواپیماها و وسایل نقلیه فضایی آن نیز می‌شود.^۲

بند دوم- جرایم در حکم جرم از تکابیی در ایران

برای اجرای صلاحیت سرزمینی، لازم نیست که تمام جرم در قلمرو ایران به وقوع بپیوندد، بلکه اگر بخشی از جرم نیز در ایران اتفاق بیفتد، در حکم جرم ارتکابی در ایران بوده و رسیدگی به آن در صلاحیت مراجع قضایی قوانین جمهوری اسلامی است. مطابق م ۴ق.م.ا: «هر گاه قسمتی از جرم یا نتیجه آن در قلمرو حاکمیت ایران واقع شود در حکم جرم واقع شده در جمهوری اسلامی ایران است.» بنابراین در فرضی که شخصی، دیگری را در ایران با چاقو مجروح کرده و مجنی علیه در کشور دیگر فوت کند، محاکم ایران صالح به رسیدگی اند، چرا که قسمتی از جرم در ایران اتفاق افتاده است، همچنانکه اگر آن شخص در کشور دیگر، مجروح شده و در ایران فوت کند، باز محاکم ایران از حق رسیدگی برخوردارند، چرا که نتیجه جرم در قلمرو آن محقق شده است. بدین ترتیب در فرض شرکت یا معاونت در جرم نیز در صورتی که قسمتی از جرم در خارج از کشور اتفاق افتاده باشد، به جرم سایر شرکا و معاونین نیز در مراجع قضایی ایران رسیدگی خواهد شد. برای مثال اگر در جرم کلاهبرداری، عملیات متقلبانه در

۱- این اصل که از آن تحت عنوان « اصل صلاحیت سرزمینی شناور» نیز یاد می‌شود، شامل کشتی‌ها و هواپیماهایی که متعلق به کشور دیگر بوده و تحت اجاره دولت ایران بوده و با پرچم جمهوری اسلامی تردد می‌کنند، نیز می‌شود.

۲- صانعی، پرویز، حقوق جزای عمومی، ج ۱، ص ۱۴۰

به بیان دیگر اصل مذکور متضمن دو جنبه ی ذهنی و عینی باشد است؛ رویکرد نخست ناظر بر فرضی است که جرم در ایران آغاز شده اما نتیجه ی آن در کشور دیگری محقق شده باشد. (نظریه ی عناصر متشکله جرم) و رویکرد دوم، بیانگر حالتی است که جرم در کشور دیگری شروع شده و نتیجه ی آن در قلمرو حاکمیت ایران تحقق یافته است. (نظریه آثار جرم) برای رفع تعارض میان دو جنبه فوق، نظریه ی «مختلط» ارائه شده است که بر مبنای آن، کشوری صالح به رسیدگی است که مجرم را در اختیار دارد. (میرمحمد صادقی، حسین، حقوق جزای بین الملل، ص ۲۴ و پور باقرانی، حسن، ماهیت و انواع صلاحیت در حقوق جزای بین الملل، ص ۱۶۹)

کشور خارجی و بردن مال در ایران انجام گرفته باشد، به جرم شریک، براساس قوانین ایران رسیدگی خواهد شد.^۱ مطلبی که در این زمینه بایستی یادآور شد آنست که «قسمتی از جرم» شامل عملیات مقدماتی آن نمی‌شود و در صورتی که صرفاً مقدمات جرم در قلمرو حاکمیت ایران فراهم شده باشد، مراجع قضایی ایران صلاحیت رسیدگی به آن جرم را نخواهند داشت.^۲ برای مثال در فرضی که یک فرانسوی در ایران اسلحه‌ای تهیه کند تا با آن در کشور خود، یکی از هموطنانش را به قتل برساند، محاکم ایران در مورد قتل عمدی فاقد صلاحیت بوده و تنها در رسیدگی به جرم تهیه اسلحه غیرمجاز، دارای حق مداخله‌اند.

بند سوم- استثنائات اصل صلاحیت سرزمینی

همان گونه که بیان شد، به جرایم کلیه اشخاص- اعم از حقیقی و حقوقی- که در قلمرو جمهوری اسلامی به وقوع می‌پیوندد، در مراجع قضایی داخلی رسیدگی می‌شود، با این وجود استثنائاً در بعضی موارد، علیرغم وقوع جرم در قلمرو حاکمیت ایران، مراجع داخلی از حق مداخله برخوردار نمی‌باشند، این موارد استثنایی با توجه به معاهدات بین‌المللی و قوانین داخلی عبارتند از:

الف) جرایم نمایندگان سیاسی و کنسولی: با توجه به کنوانسیون‌های وین ۱۹۶۱ و ۱۹۶۳ میلادی، نمایندگان سیاسی و کنسولی^۳ در صورت ارتکاب جرم در قلمرو کشور دیگر دارای مصونیت بوده و تعقیب، محاکمه یا مجازات آنان از سوی مراجع داخلی کشور پذیرنده، ممنوع است. با توجه به الحاق ایران به کنوانسیون‌های مزبور^۴، مراجع داخلی موظف به رعایت آن هستند و در صورتی که نمایندگان مزبور به اشتباه از سوی مراجع قضایی ایران تحت تعقیب قرار گیرند، به دلیل عدم امکان تعقیب آنان در ایران، مقام قضایی موظف به

۱- مطابق م ۳۱۱ ق.ا.د.ک: «شرکا و معاونان جرم در دادگاهی محاکمه می‌شوند که صلاحیت رسیدگی به اتهام متهم اصلی را دارد، مگر اینکه در قوانین خاص ترتیب دیگری مقرر شده باشد.»

۲- گلدوزیان، ایرج، محشای قانون مجازات اسلامی، ص ۳۶

۳- م ۲۹ کنوانسیون وین ۱۹۶۱ و م ۴۱ کنوانسیون وین ۱۹۶۳

۴- کنوانسیون‌های مزبور به ترتیب در سال‌های ۱۳۴۳ و ۱۳۵۳ شمسی به امضای مجلس ملی ایران رسیده و با توجه به م ۹ قانون مدنی به منزله قوانین داخلی می‌باشند.

صدور قرار موقوفی تعقیب است.^۱ گفتنی است بر خلاف مصونیت نمایندگان سیاسی که جنبه مطلق دارد، مصونیت مأموران کنسولی جنبه نسبی داشته و در جرایم مهم نظیر قتل عمدی یا جرایم مشهود^۲ اعمال نمی‌شود و امکان تعقیب یا مجازات آنان از سوی مراجع قضایی داخلی وجود دارد. نکته دیگر آنکه، با توجه کنوانسیون نیویورک ۱۹۶۹ در مورد «مزایا و مصونیت‌های مأموریت‌های مخصوص» افزون بر مأموران سیاسی و کنسولی، نمایندگانی که به طور موقت و برای انجام یک مأموریت خاص (مانند حل و فصل یک اختلاف) به ایران می‌آیند نیز دارای مصونیت بوده و تعقیب، محاکمه یا مجازات آنان در قبال کلیه جرایم از سوی مراجع قضایی داخلی ممنوع است.^۳

ب) جرایم ارتكابی در کشتی‌های خارجی: همان‌گونه که بیان شد، کشتی‌ها جزئی از قلمرو کشور دیگر بوده و جرایم ارتكابی در آن در صلاحیت کشور صاحب پرچم است. دولت ایران نیز از این قاعده مستثنی نیست و در صورتی که جرمی در کشتی خارجی که در حال عبور از قلمرو دریایی ایران است، اتفاق بیفتد، رسیدگی به آن جرم در صلاحیت دولت صاحب پرچم است. البته در این زمینه بایستی میان کشتی‌های جنگی و غیرجنگی تفاوت گذاشت، زیرا رسیدگی به جرایم ارتكابی کشتی‌های جنگی، در هر حال برعهده دولت صاحب پرچم است و مراجع قضایی ایران مطلقاً حق مداخله نخواهند داشت.^۴ اما در رابطه با جرایم ارتكابی در کشتی‌های غیرجنگی، مراجع داخلی تحت شرایطی دارای حق مداخله اند؛ مطابق م ۱۰ قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۷۲: «تعقیب، رسیدگی و مجازات جرائم ارتكابی در کشتی‌های در

۱- خالقی، علی، نکته‌ها در قانون آیین دادرسی کیفری، ذیل م ۱۳، ش ۲، صص ۳۴ و ۳۵

۲- آشوری، دکتر محمد، آیین دادرسی کیفری، ج ۱، ص ۲۱۶

۳- ۳۱ کنوانسیون نیویورک، گفتنی است دولت ایران در ۱۳۵۳ به این کنوانسیون ملحق شده است.

۴- مطابق م ۸ قانون تعیین حدود آب‌های ساحلی مصوب ۱۳۱۳: «رسیدگی و تعقیب جنحه و جنایاتی که در کشتی‌های جنگی خارجی واقع می‌شود

از صلاحیت مقامات ایرانی خارج است- حکم اعدام اشخاص که به وسیله مقامات خارجی صادر شده باشد نمی‌تواند در آبهای ساحلی و منطقه نظارت بحری ایران به موقع اجرا گذاشته شود.»

حال عبور از دریای سرزمینی در موارد زیر در صلاحیت مراجع قضایی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد.

الف- چنانچه اثرات و عواقب جرم متوجه جمهوری اسلامی ایران گردد.

ب- چنانچه جرم ارتكابی محل صلح و نظم و آرامش داخلی و یا نظم عمومی دریای سرزمینی باشد.

ج- چنانچه فرمانده کشتی یا نماینده دیپلماتیک یا کنسولی دولت صاحب پرچم کشتی تقاضای کمک و رسیدگی نماید.

د- چنانچه رسیدگی و تعقیب برای مبارزه با قاچاق مواد مخدر و روانگردان ضروری باشد.»

پ) جرایم ارتكابی در هواپیماهای خارجی: هواپیما نیز همچون کشتی، جزئی از قلمرو کشور دیگر به شمار می‌رود و بنابراین رسیدگی به جرایم ارتكابی در آن بر عهده دولت صاحب پرچم است، گفتنی است از نظر عرف بین‌المللی همان تفکیک موجود میان کشتی‌های جنگی و غیرجنگی، در مورد هواپیماهای نظامی و غیرنظامی هم وجود دارد، یعنی در رابطه با جرایم ارتكابی در هواپیماهای نظامی که با اجازه دولت ایران، وارد قلمرو آن شده‌اند، در هر حال رسیدگی بر عهده دولت صاحب پرچم است و مراجع قضایی داخلی مطلقاً حق مداخله نخواهند داشت،^۱ اما در مورد جرایم ارتكابی در هواپیماهای غیرنظامی که بر فراز آسمان ایران در حال پرواز است، مراجع قضایی ایران تحت شرایطی دارای حق مداخله‌اند؛ مطابق م ۳۱ قانون هواپیمایی کشوری مصوب ۱۳۲۸: «به جنحه و جنایاتی که در داخل هواپیمای خارجی حین پرواز ارتكاب شود در صورت وجود یکی از شرائط ذیل محاکم ایران رسیدگی خواهند کرد:

الف- جرم محل انتظامات یا امنیت عمومی ایران باشد.

ب- متهم یا مجنی‌علیه تبعه ایران باشد.

ج- هواپیما بعد از وقوع جرم در ایران فرود آید.

در هر یک از موارد بالا رسیدگی در دادگاه محلی که هواپیما در آن محل فرود آمد یا دادگاه محلی که متهم در آن دستگیر شود به عمل خواهد آمد.»

در پایان باید یادآور شد، در مواردی که امروزه تعداد زیادی از هواپیماها به اجاره دولت دیگر درمی‌آیند که با توجه به تعدد این امر شایسته نیست که صرفاً دولت ثبت‌کننده را صالح به رسیدگی بدانیم و دولتی که هواپیما را اجاره نموده است نیز تحت شرایطی نسبت به جرم ارتكابی در هواپیما صالح به رسیدگی است.^۱

مبحث دوم: اصل صلاحیت شخصی

این اصل و دیگر اصولی که بعداً از آنها سخن گفته خواهد شد، جنبه فراسرزمینی داشته و ناظر بر آن دسته از جرایمی هستند که خارج از قلمرو ایران به وقوع پیوسته‌اند و در واقع، در راستای تکمیل اصل صلاحیت سرزمینی مورد پیش‌بینی قرار گرفته‌اند، تا بدین شکل دولت جمهوری اسلامی ایران، قلمرو حاکمیت خود را در رسیدگی به جرایمی که به نحوی با آن مرتبط هستند، گسترش دهد. در اصل صلاحیت شخصی به تابعیت بزه‌کار یا بزه دیده توجه می‌شود، یعنی علیرغم عدم ارتكاب جرم در ایران، مراجع قضایی داخلی به دلیل تابعیت ایرانی بزه‌کار یا بزه دیده، صالح به رسیدگی هستند. اصل صلاحیت شخصی، دارای دو جنبه فعال (مثبت) و منفعل (منفی) است؛ در جنبه فعال، به تابعیت متهم توجه می‌شود و در صورتی که متهم، از اتباع ایران باشد، به جرم او طبق قوانین ایران رسیدگی می‌شود. (مثلاً یک ایرانی در کشور دیگر، مرتکب قتل عمدی شود.) اما در جنبه منفعل، به تابعیت بزه دیده توجه می‌شود و در

۱- فروغی، فضل‌الله، محمدی کراچی، بابک، صلاحیت رسیدگی به جرایم داخل هواپیمای در حال پرواز در حقوق جزای ایران و بین‌الملل، ص ۲۶۵

صورتی که بزه دیده از اتباع ایران باشد، به آن جرم طبق قوانین ایران رسیدگی خواهد شد. (مثلاً یک ایرانی در کشور دیگر، کشته شود). گفتنی است، از دست دادن تابعیت ایران پس از ارتکاب جرم، تأثیری در صلاحیت مراجع قضایی ایران نداشته و در صورت یافت شدن مرتکب در ایران، به جرم او مطابق قوانین جمهوری اسلامی رسیدگی خواهد شد.^{۱۲}

بند نخست - شرایط اجرای اصل صلاحیت شخصی

اعمال اصل صلاحیت شخصی، در هر دو بُعد مثبت و منفی آن، مستلزم رعایت شرایطی است که با توجه به مواد ۷ و ۸ ق.م.ا عبارتند از:^۲

الف) حضور مرتکب در ایران: اجرای اصل صلاحیت شخصی، مستلزم آنست که متهم «در ایران یافت و یا به ایران اعاده گردد.» و تا زمانی که متهم در ایران، حضور نیافته است، نمی‌توان به جرم او در مراجع قضایی ایران رسیدگی نمود. به بیان دیگر رسیدگی غیابی نسبت به جرایم ارتكابی در خارج از کشور اصولاً ممنوع است، اعم از آنکه بزهدار از اتباع ایران بوده باشد یا بزه دیده.

۱- خالقی، علی، تحولات قانون جدید مجازات اسلامی در مورد قلمرو مکانی قوانین جزایی، ص ۱۲
۲- در رابطه با اشخاص دو تابعیتی هریک از کشورهایی که متهم دارای تابعیت آن است، از حق رسیدگی برخوردار می‌باشد و با توجه به آنکه در این زمینه هیچ از دولت‌ها بر یکدیگر برتری ندارند، به نظر می‌رسد دولتی که متهم را در اختیار دارد، صالح به رسیدگی خواهد بود.

۳- مطابق م ۷ ق.م.ا: «علاوه بر موارد مذکور در مواد فوق هریک از اتباع ایران در خارج از کشور مرتکب جرمی شود، در صورتی که در ایران یافت و یا به ایران اعاده گردد، طبق قوانین جمهوری اسلامی ایران محاکمه و مجازات می‌شود مشروط بر اینکه:

الف- رفتار ارتكابی به موجب قانون جمهوری اسلامی ایران جرم باشد.
ب- در صورتی که جرم ارتكابی از جرائم موجب تعزیر باشد، متهم در محل وقوع جرم محاکمه و تبرئه نشده یا در صورت محکومیت، مجازات کلاً یا بعضاً درباره او اجراء نشده باشد.

پ- طبق قوانین ایران موجبی برای منع یا موقوفی تعقیب یا موقوفی اجرای مجازات یا سقوط آن نباشد.» همچنین مطابق م ۸ ق.م.ا: «هرگاه شخص غیرایرانی در خارج از ایران علیه شخصی ایرانی یا علیه کشور ایران مرتکب جرمی به جز جرائم مذکور در مواد قبل شود و در ایران یافت و یا به ایران اعاده گردد، طبق قوانین جزایی جمهوری اسلامی ایران به جرم او رسیدگی می‌شود، مشروط بر اینکه:

الف- متهم در جرائم موجب تعزیر در محل وقوع جرم، محاکمه و تبرئه نشده یا در صورت محکومیت، مجازات کلاً یا بعضاً درباره او اجراء نشده باشد.

ب- رفتار ارتكابی در جرائم موجب تعزیر به موجب قانون جمهوری اسلامی ایران و قانون محل وقوع، جرم باشد.»

بدیهی است، منظور از حضور متهم در ایران، حضور قانونی اوست و در صورتی که متهم به طرق غیرقانونی وارد قلمرو ایران شده باشد (مثلاً با قهر و غلبه او را بیهوش کرده و به ایران آورده باشند). مراجع قضایی ایران، حق رسیدگی نخواهند داشت، زیرا با انتقال غیرقانونی متهم به ایران، صلاحیت سرزمینی کشور محل وقوع جرم، نادیده گرفته شده است.^۱

ب) مجرمیت متقابل: با توجه به این شرط، اعمال اصل صلاحیت شخصی مستلزم آنست که رفتار مرتکب هم در محل وقوع جرم و هم در کشور خودش، جرم باشد. البته ظاهراً طبق قانون ایران، نیازی به رعایت این شرط نیست و همین که رفتار متهم در ایران جرم باشد، برای رسیدگی از سوی مراجع قضایی ایران کفایت می‌کند. برای مثال اگر یک ایرانی در کشوری که قمار در آن مجاز است، مرتکب قمار شود، در ایران قابل تعقیب و مجازات است، زیرا رفتار او طبق قوانین جمهوری اسلامی، جرم به شمار می‌رود. البته استثنائاً قانون‌گذار در اصل صلاحیت شخصی منفعل در مورد تعزیرات غیرمنصوص، این شرط را مورد پذیرش قرار داده و همان‌گونه در بند (ب) م ۸ ق.م.ا نیز آمده است: «رفتار ارتكابی در جرائم موجب تعزیر به موجب قانون جمهوری اسلامی ایران و قانون محل وقوع، جرم باشد.» بنابراین اگر یک خارجی در کشور خود، مرتکب یکی از جرایم تعزیری علیه یک ایرانی شود که طبق قوانین آن کشور فاقد وصف مجرمانه است، امکان رسیدگی به جرم وی از سوی مراجع قضایی ایران وجود نخواهد داشت.

پ) عدم رسیدگی قبلی: با توجه به «قاعده منع محاکمه مجدد»^۲ اگر شخصی در کشور دیگر، محاکمه و مجازات شده باشد، رسیدگی مجدد به جرم او در مراجع قضایی داخلی ممنوع است. قانون‌گذار، این شرط را نیز به طور

۱- عالی، سمیر، قانون العقوبات (القسم العام)، ص ۱۳۵

۲- Non bis in idem